

מעתון מסחרי מצליח לעתון מפלגתי

העברת "דואר היום" לידי הרוויזיוניסטים

עוזי אלידע

את ז'בוטינסקי עצמו. כך היה במהלך ביקורו בארץ, באוקטובר 1926⁵ וכך גם עתה. ב־7 באוקטובר 1928 הציב בן אב"י בראש העמוד הראשון של העתון את הכותרת: "ברוך בואך גיבור החיל". באותה עת נמצא "דואר היום" בשיא כוחו. כמה מגיליונותיו הופצו ב־7,000 עותקים. העתון נקרא על ידי הוגים רחבים ביישוב, בעיקר בערים ובמושבות, ואף צוטט לעתים תכופות בעתונות הבין לאומית.

לאור מעמדו הכלכלי האיתן של העתון רבתה ההפתעה ביישוב לאחר שבמחצית נובמבר 1928 החלו "הארץ" ו"דבר" לטעון כאילו נחתם הסכם בין בן אב"י לז'בוטינסקי המעביר את העתון לשליטת התנועה הרוויזיוניסטית.⁶ ידיעות אלה אושרו על ידי "דואר היום" עצמו שבישר לקוראיו ב־23 בנובמבר שהחל מ־1 בדצמבר 1928 יהפוך ז'בוטינסקי לעורכו הראשי של העתון.⁷ ואכן, מתחילת דצמבר 1928 הפך "דואר היום" לביטאונה הרישמי של התנועה הרוויזיוניסטית הארץ ישראלית. שליטת התנועה בעתון נמשכה למעלה משנתיים – עד סוף פברואר 1931.

לתופעה זו של הפיכת עתון מסחרי משגשג לעתון מפלגתי לא היה תקדים בהיסטוריה התקשורתית של היישוב ומדינת ישראל.

סנסציה, התססה וקידום מכירות

במהלך שנות ה־20 היה "דואר היום" העתון המודרני ביותר מבין היומנים

ב־5 באוקטובר 1928 הגיע המנהיג הרוויזיוניסטי זאב ז'בוטינסקי לארץ ישראל מתוך כוונה להשתקע בה. כאן מצא תנועה חלשה, מעוטת חברים ועסוקה במריבות פנימיות. לפיכך, מיד עם הגיעו פנה ז'בוטינסקי לארגן ולגבש את אנשיו בארץ ובמקביל החל לבחון אפשרויות להוציא יומון רוויזיוניסטי.¹

מאז קיץ 1927 לא היה לתנועה הרוויזיוניסטית בארץ עתון משלה. השבועון "הצפון", שיצא במשך שנה וחצי, נסגר במחצית תודש אוגוסט מחוסר מימון.² באותה עת הופיעו בארץ ישראל שלושה עתונים יומיים בעברית: "דבר", "הארץ" ו"דואר היום". "דבר", עתון ההסתדרות, תקף מאז ראשית הופעתו ביוני 1925 את התנועה הרוויזיוניסטית ומנהיגה. לצידו השתתף בהתקפה גם השבועון "הפועל הצעיר", שסגנונו העוין כלל מידה ניכרת של אלימות מילולית.³

גם "הארץ" לא גילה אהדה רבה לתנועה הרוויזיוניסטית. זמן קצר לפני הגיעו של ז'בוטינסקי לארץ פירסם עורך "הארץ", משה גליקסון, מאמר מלגלג על המנהיג הרוויזיוניסטי, מאמר שהוביל את ראשי התנועה בארץ להחרים את העתון.⁴

"דואר היום" היה היחיד מקרב היומנים הארץ ישראלים שגילה אהדה כלפי ז'בוטינסקי. אמנם, עורכו איתמר בן אב"י לא היה חבר התנועה ואף התייחס בקריירות להנהגה הרוויזיוניסטית המקומית, אולם עתונו פאר ושיבת

דואר היום

עתון יומי עממי

אליסר בן־יהודה היה אומ"י: דבר עברית והבראת

העורך הראשי: איתמר בן־אבי

את הלוגו של דאר היום, ליווה שנים רבות שמו של המייסד והעורך איתמר בן אב"י. במשך תקופה של יותר משנתיים החליפו בתפקיד זאב ז'בוטינסקי

הדרמטית-סנסציונית של העורך הראשי ולפיכך חלה בתקופתם ירידה דרסטית במספר קוראיו של העתון.

מאבק נגד תנועת העבודה

ההיסטוריה של "דואר היום" בשנות ה-20 היא אפוא תנועה מעגלית מתמשכת של עליות ומורדות. מדי פעם, לאחר שהייה ארוכה בחוץ לארץ היה איתמר בן אבי' תווד ומפית רוח חיים בעתונו ומעמידו על רגליו ושוב יוצא למסע, שהוביל לידידה מחודשת של העתון. אלה היו פני הדברים בקיץ 1928. בסוף אוגוסט חזר בן אבי' לארץ לאחר היעדרות ממושכת וניגש לשקם את עתונו.

לקראת ראש השנה תרפ"ט הכריז בן אבי' על חידוש פני העתון. גיליון ה-17 בספטמבר 1928 הכריז על מהפכה של ממש בעולם העתונות הארץ ישראלית. "מהיום חצי גרוש הגליון, דואר היום על כוס הקהווה בכל ערי יהודה, שומרון וכפריה ולארות הצהרים בכל שאר ערי הארץ וכפריה". המהפכה היתה כפולה. ראשית, הורדת מחיר העתון להצני; בעוד שהיומונים האחרים נמכרו בגרוש הגליון, החליט בן אבי', בהשפעת עתונות ההמון האמריקנית והאנגלית, למכור את עתונו בחצי גרוש¹². במקביל, הודיע העתון על עליית התפוצה. כאמור, מאז 1925 היה "דואר היום" עתון בוקר. אולם עתה ניסה העתון להקדים עוד יותר את זמן הגעתו והבטיח לקוראיו באיזור תל אביב שיקבלו את העתון בשש בבוקר, לקוראיו בחיפה בתשע וחצי בבוקר, ולאנשי טבריה "עד לצהריים"¹³.

בגיליון מה'17 בספטמבר הודיע בן אבי' על כניסת עתונאים חדשים למערכת. ביניהם: בר'דורא, אביגדור המאירי ("המקורי שבמשוררי ארצנו"), אורי קיסרי ("מ'רענני הסופרים שבבני הארץ") ואבא אחימאיר ("...שבמסגרת חברותו הקודמת למחנה השמאל ידע למסור לקוראיו את הנימים הכי טמירים אשר לנפשות מנהיגי הפועלים").¹⁴ ראוי לציין, שאחימאיר מחה על נוסח זה של הצגתו. בגיליון ה-28 בספטמבר 1928 טען אחימאיר במדורו החדש "מפנקסו של פשיסטן", שאין לו כל כוונה לשמש כמלשין ולטענתו אינו מכיר כלל את סודותיו ה"טמירים" של השמאל.

ימים מספר לאחר שהציג את סדרי העתון החדשים, גילה בן אבי' לקוראיו שסופרים אלה יהפכו את העתון "לא לעתון 'הגון', חס וחלילה, בלתי אם לעתון חי ומלא ענין, עתון שיהיה עד לכל שאלת החיים בארצנו, בין בקרב העברים ובין בקרב הערבים".¹⁵ את מגוון השינויים עליהם הכריז, ראה בן אבי' כחלק מתהליך "התעממות" העתון, דהיינו - הפיכתו לעתון עממי, המדבר אל לבם של השכבות העממיות בקרב היישוב הארץ ישראלי.¹⁶

במסגרת תהליך הפופולריזציה של העתון, שהחל בעצם כבר ב'1919, הודיע בן אבי' בסוף ספטמבר 1928¹⁷ על הופעה קרובה של סדרת רומנים בהמשכים, שזכו בעתון לכינוי "מאהבים", מפרי עטם של ישראל זנגוויל ובן אבי' עצמו, לצד ספרות פופולרית, פסבדו-מדעית שתעסוק בנושאים כמו היגיינת הגוף, שגם היא אמורה היתה להופיע בהמשכים בעתון.

ראוי לציין, שעובדת היות "דואר היום" עתון המון סנסציוני, לא מנעה מעורכו לגבש לו קו פוליטי-חברתי ותרבותי ייחודי. "דואר היום" היתה בשנות ה-20 עתון ימין מובהק, שהגן על האינטרסים של ציבור הפרדסנים במושבות והסותרים והקבלנים בערים. החל מ'1919 ניהל העתון מאבק נמרץ נגד

שיצאו לאור בארץ. לרשות העתון עמדה מכונת רוטציה משוכללת ומכונות לינוטייפ (סדר מכונה, בניגוד לסדר היד שהיה נפוץ ברוב בתי הדפוס האחרים). הוא היה הראשון שהדפיס ליטוגרפיות וגלופות וגם הראשון שהפך ב'1925 לעתון בוקר לכל דבר.⁸

מאז יצא לאור גיליונו הראשון, באוגוסט 1919, עוצב "דואר היום" על ידי עורכו הראשי איתמר בן אבי' כעתון המון סנסציוני, אף בניגוד ל"הארץ" ומאוחר יותר ל"דבר", שעוצבו כעתוני עילית שכלתניים. "דואר היום" שם את הדגש על מידע חדשותי וצימצם במכוון את המידע הפרשני-הגותי. המידע החדשותי נוסח בצורה סיפורית וחיה וזכה לכותרות גדולות ודרמטיות.

מטרתו של בן אבי' היתה לא רק ליידע את קוראיו, אלא גם לבדרם. המידע החדשותי נוסח בצורה כזו שייצור אצל הקורא תגובות של סקרנות, תדהמה, פחד או לגלוג וצחוק. חלק ניכר מהמידע החדשותי שהופיע בעתון עסק בנושאים "אזוטריים" כמו פלילים, אסונות, רכילות ואף בתחום המופלא והעל טבעי. העתון שמר על חיוניותו גם בעמודיו הפנימיים. זאת, באמצעות רומאנים בהמשכים שתורגמו מידיש או מצרפתית ואנגלית.

"דואר היום" הצליח לסקרן את קוראיו גם באמצעות ארגון "מסעות צלב", כלומר באמצעות פירסום סדרות מאמרים שניסו לחשוף מעשי שחיתות של גדולי היישוב. כך, לדוגמה, בסוף 1923 פירסם "דואר היום" סדרת מאמרים תחת הכותרת "אנו מאשימים", שבהם הואשם ד"ר ארתור רופין במעשי שחיתות.⁹

כמה שנים קודם לכן, היה זה אוטישקין שזכה למטר התקפות חריפות מידי בן אבי'.¹⁰ פירסום בהמשכים של כתבות תחקיר אלה (לא התנומות) העלה בצורה ניכרת את תפוצתו של העתון.

תפישת העריכה "סנסציונית" של בן אבי' היתה מנוגדת כאמור לתפישת האליטיסטית-שכלתנית של משה גליקסון ב"הארץ" וברל כצנלסון ב"דבר". גליקסון וכצנלסון ראו בעתונותם, בראש ובראשונה, כלי מתוך שתפקידו לעצב את תודעתו החברתית, הפוליטית והתרבותית של הקורא. לפיכך, הושם הדגש ב"הארץ" וב"דבר" על מידע פרשני-ספרותי ופולמוסי. לצד מאמר המערכת ניתן היה למצוא בעמודים הראשיים של עתונים אלה מאמרי פרשנות ארוכים. המידע החדשותי נתפש כמשני בחשיבותו. לידיעה החדשותית לא היה בדרך כלל ב"דבר" וב"הארץ" קיום עצמאי. רק לעתים נדירות ניתן היה למצוא ידיעה מסוג זה מופרדת ומודגשת בכותרת מיוחדת. לשני העתונים היה בעמודם הראשון מדור בשם "טלגרמות" או "מברקים", ובו נתפרסמו ידיעות שנוסחו בצורה מבוקצת ועסקו בנושאים פוליטיים, דיפלומטיים וצבאיים. הידיעה ה"אזוטריית" העוסקת בפלילים, אסונות וכיוצא באלה, זכתה להתייחסות מועטה ביותר.

במהלך שנות ה-20 הוברר שנוסח העריכה הסנסציוני של בן אבי' זכה להצלחה רבה בקרב ציבור הקוראים העירוני, בעיקר בירושלים וכן במושבות. אולם הצלחה זו היתה יחסית. כל עוד נמצא "דואר היום" בפיקוח ישיר והדוק של בן אבי', שמר העתון על חיוניותו, אולם במהלך שנות ה-20 נעדר בן אבי' תקופות ארוכות מהארץ, בין אם היה זה בשליחות קבוצת "בני בנימין", בשליחות קק"ל או בשירותה של קבוצת ברנדייס האמריקנית.¹¹ מחליפיו של בן אבי' בתקופות היעדרו חסרו את כוח הדמיון ויכולת הניסוח

תנועת הפועלים ותקף בתריפות את האישים מקרב הבורגנות הארץ ישראלית כדוגמת אוטישקין, שנטו לשתף פעולה עם תנועת העבודה. אולם באותה עת עצמה אימץ העתון גישה מתונה כלפי בעיית ערביי הארץ וגיבש הצעה מקורית משלו, שכונתה "תכנית הקנטונים". עיקרה: הפיכת ארץ ישראל לקונפדרציה של קנטונים, יהודים, מוסלמים וגוצרים.¹⁸

היקף תפוצה חסר תקדים

מיד לאחר שהכריז על "התעמתותו" של "דואר היום", החל בן אבי להשתמש בטכניקת העריכה הסנסציונית בטיפולו במידע חדשותי.

כבר בגיליון ה־17 בספטמבר 1928 אנו מוצאים בעמוד הראשון כותרות בנוסח "סופה נוראה באמריקה", "אש ברומא", "התנפלות בקרבת טול כרם". ב־20 בספטמבר מודיע העתון על "רעש חזק באיזמיר", וכן ש"נרצח ראש עיריית איסקנדרון". חלק מהמילים הודגש באמצעות אותיות גדולות ועבות. בסוף ספטמבר היפנה העורך הראשי את מבטו לכותל המערבי. זאת, לאחר שביום הכיפורים הסיר קצין בריטי בכוח מחיצה שהפרידה בין גברים לנשים ברחבת הכותל. לאחר מספר ימים הציב בן אבי כותרת ענק לכל רוחב העמוד הראשון: שעוררית הכותל המערבי חלול יום הכיפורים בירושלים על ידי המשטרה. מתחת לכותרת ראשית זו נוסחה תת כותרת מפורטת: "ברבריות הקצין דף ועורריו - מחיצת המתפללים הוסרה בכח הזרוע - מכות ומהלומות על ימין ועל שמאל - יהודיה אמריקאית נפצעה קשה התרגשות נוראה בחצר

הכותל.¹⁹ כותרת זו מצביעה על כישוריו של בן אבי כעתונאי סנסציה בעל חושים דרמטיים, שבאו לידי ביטוי לא רק בגודל הכותרת ובעוביה, אלא גם בשימוש באוצר מילים שמטרתו ליצור אצל הקורא התייחסות של זעם ושנאה: "שעוררית", "חלול יום הכיפורים", "ברבריות", "כח הזרוע", "התרגשות נוראה", וכיוצא באלה. מתוך כותרת זו הועבר דימוי של פוגרום קלאסי על כל מרכיביו.

מגמת ההבלטה של האירוע והצגתו הדרמטית נמשכת בעוצמה גדלה והולכת בימים הבאים: ב־26 בספטמבר פירסם בן אבי מאמר ראשי תחת הכותרת "שמע ישראל", וביום שלמחרת הופיעה שוב כותרת ענק; מלחמת העם העברי למען הכותל, ומתחתיה תת הכותרת: "לא חצר ולא באש, כי אם בכח רצונם של 200,000 אורחי ביתנו הלאומי ו־20 מיליון יהודי העולם."²⁰

כך אפוא, עודד הכותרות ב־25 וב־26 בספטמבר מחזירות את הקורא לתקופת הפוגרומים שבגלות, כותרת ה־27 בספטמבר משרתת תחושה של עוצמה הנמדדת מספרית. לשיא הדרמה הגיע בן אבי בגיליון ה־28 בספטמבר: עוד לא קרה כדבר הזה בישראל מאז החורבן, זעקה הכותרת, ומתחתיה תת הכותרת המפורטת: "כל העיר, כל הארץ, ביתנו הלאומי בשלמותו, תובע את החזרת הכותל - סערה של קריאת בון לאשמים - דגלים שהורים בת"א - חברון וצפת משמיעות קולן - ויגריט הציל את דף מחמת הקהל קיש - הורם על כתפיים." תת הכותרת מסתיימת במילים האלה: "סדר

דאר היום

מאמר על היריבה נא איתמר בן אבי לגאולת הכתל המערבי

הוצאת היום, יום ראשון, 27 בספטמבר 1928

שעוררית הכתל המערבי

חלול יום הכפורים בירושלים ע"י המשטרה

ברברות הקצין דף ועורריו - מחיצת המתפללים הוסרה בכח הזרוע - מכות ומהלומות על ימין ועל שמאל - יהודיה אמריקאית נפצעה קשה - התרגשות נוראה בחצר הכתל - מחאת ד"ר מגנס ובן צבי במשרד השלטונות - אדישות המושל בתשובתו לחקירותינו - הבטחת מ"מ הנציב למפקד טיש - צעד רבנינו הראשיים.

סערה

במחשבת העיתונות

מות סרות פשה

מכת השבץ מגרתו בארפה
אבל נלוי נפגעים - נשמה חזקה לארבע נאפים

פרטי המאורע העגום

המאורע העגום

דאר היום בימי השיא שלו, בסתיו 1928, בטרם העביר אותו בן אבי לידי זבוטינסקי.

איתמר בן אבי, העורך שעזב, רצה לחזור, אך נתקל בסירוב

לא היתה זו הפעם הראשונה שמדיני האשים את בן אבי ב"פיברוק" ידיעות. כבר בשלהי 1926 הוא יצא במאמר בכתב העת "כתובים", בו הושמעו טענות דומות.²⁶ על ההתקפה החדשה של מדיני ענה לו אורי קיסרי ב"דואר היום" בנימה מלגלגת.²⁷ בסוף אוקטובר 1928 נדרש גם השבועון "הפועל הצעיר" לשאלת הצלחתו המסחרית של "דואר היום". עורך העתון, יצחק לופבן, פירסם מאמר בעל יומרות פסיכואנליטיות תחת הכותרת: "קומפלקס דואר היום", וכך הסביר את הצלחת העתון:

"דואר היום" איננו עתה רק נייר מגואל אשר תימנים קטנים וגדולים חבושי מצנפות אדומות מוכרים אותו במחיר 5 מילים ברחוב, כי אם תזון פאטלוגי כולל המקיף חלקים רבים וגדולים של הישוב העברי, מבטא את רצונם והלך רוחם, מביע את מחשבותיהם ומספק את תאוותם, את הליבידו שלהם. זה שהיה נרדם ונדהק במשך זמן רב במדור הבלתי מודע, שהיה מופיע לעתים רק כקול יחיד מתעתע ונלעג ולא הובא אף פעם במנין או במשקל הערכות תיינו וחזיונותינו התפרץ פתאום החוצה, פתו כמים ונעשה לחותם הכי בולט בפסיכולוגיה הציבורית.²⁸

לופבן, שעשרים שנה קודם לכן שימש כאחד מעורריו של בן אבי בעתון הסנסציה הארץ הישראלי הראשון שיצא בארץ, "הצבי", שכח אל נכון את תרומתו לעיצובו של סוג זה של עתונות והוסיף:

ומשמעת ממטולה עד רוחמה, ומחיפה עד טבריה.²¹ נוסח זה הוא מעין תשובה להאשמות שהועלו ביישוב, כאילו "דואר היום" "ניפח" אירוע מעבר לכל פרופורציה והסית במתכוון את ההמון היהודי בארץ.

העריכה הסנסציונית של בן אבי הובילה בסוף ספטמבר לגידול חסר תקדים במספר הגיליונות שהודפסו ונמכרו. כבר ב-21 בספטמבר הודיע העתון על גידול במכירות: "ביפו ובת"א נמכרו אתמול 1000 עותקים מעבר למספר הרגיל ובהיפה 500 מעל מספר זה".

ב-26 בספטמבר הודיע העתון שגיליונו מהיום הקודם, שעסק כאמור בשאלת הכותל, נמכר כולו למרות שהודפסו 1,000 גיליונות מעל המספר הרגיל, ולפיכך התקשרו אנשי המשרד ביפו טלפונית באמצעות ה"שח רחוק" לירושלים ודרשו 1,400 עותקים נוספים.²² גיליון ה-27 בספטמבר הודיע לקוראים שגיליון יום אתמול הופץ ב-7,000 עותקים – היקף תפוצה חסר תקדים. באותו גיליון הכריז העורך בדמטיות רבה:

זהו הדיקורד' בעתונות העברית הארץ ישראלית, המוכיח כי אמנם יש לנו קהל קונים הרבה יתר ממה שפללנו. כל הגיליונות הקודמים נמכרו כליל, ביוחד גיליון יום אתמול שהדרישה אליו היתה עצומה ושי-5000 העתקות נוספות אולו בשעות אחדות. לכן ציוונו להדביק את עתוננו בתוצות ירושלים, יפו, ת"א וחיפה ואלפי בני אדם צבאו ליד הכתלים שעליהם הודבקו גליונותינו לקרא את המודפס מסביב לשאלת כולנו.²³

בן אבי נמנע מלהוכיח לקוראיו שאלמלא היה עתוננו מעצים ו"מנפח" את תקיפת הכותל לא היה נוצר אותו ביקוש עצום לעתוננו.

בניגוד ל"דואר היום" הגיבו "דבר" ו"הארץ" ב-25 וב-26 בספטמבר באיפוק ביחס למתרחש בכותל. אולם לאור הצלחתו המסחרית האדירה של "דואר היום", החליט עורך "הארץ", משה גליקסון, לנטוש זמנית את סכניקת העריכה האליטיסטית-שכלתנית המתונה ולאמץ את זו הסנסציונית. ב-27 בספטמבר אנו מוצאים בראש העמוד הראשון של "הארץ" כותרת ענק שגראה כאילו נוסחה על ידי בן אבי: "רבבות העברים בערי ארץ ישראל וכפריה ישבתו היום בחמש אחו"צ ממלאכה וינהרו לאסיפת עם להשתתף במתאת האומה נגד חלול קדשיה ובדרישתה להתחיר לה את שריד תהומדיה, את הכותל המערבי של בית מקדשנו". לא בכדי כתב בן אבי בזכרונותיו, 14 שנה מאוחר יותר, שעתוני הבוקר הארץ ישראלים ביקרוהו וגידפוהו בשל סגנונו הסנסציוני, אולם לא התביישו להעתיק ממנו את נוסח העריכה והכתור, ואותו עצמו שכחו.²⁴

"סנסציה צעקנית"

במהלך חודש אוקטובר 1928 המשיך "דואר היום" לצבור הצלחות ולמכור אלפי עותקים. את מקום אירועי הכותל תפשו עתה מחדש סיפורי אסונות מרחבי העולם, תיאורי אירועים בתחום הפלילים ועלילותיהם של שייטים החוצים את העולם במטוסים ובכדורים פורחים. הקוראים, מתברר, אהבו את הסיפורים האלה.

על המשך הצלחת "דואר היום" יכולה להעיד תגובתה העוינת של העתונות המתחרה. למעשה, כבר ב-25 בספטמבר, מספר ימים לאחר "המפכה העתונתית" של "דואר היום", יצא עוזרו של גליקסון, משה מדיני, במאמר ארוך בעתון "הארץ", בו ניסה להוכיח, תוך שימוש במספר רב של דוגמאות, שבן אבי מנפח ואף ממציא חלק מהמידע המופיע בעתוננו.²⁵

וזה כיום המזון הקלוקל והמבוקש ביותר והנכסף בשדרות רבות של הצבור הארץ ישראלי. הסנסציה הצעקנית, הלשון המתריעה והמתופפת, ההכרזה משולחת הרסן, הפתח כובי רוח ומרמות נפש, העויה מוקיונית של כח... "דואר היום" יכל להתפאר ובצדק כי הוא השולט כיום על המחשבה הצבורית, הוא מדובב בכל שפה. ססמאות האווילים שלו נשאות על כל פה במועצת עיריית ת"א, במועצת מושבת פתח תקוה, בוועידת בעלי הבתים ובוועידת אורחים לאומיים, אצל רוויזיוניסטים וברית טרומפלדור וגדוד מגיני השפה וכו' וכו'.²⁹

לופבן לא הסתפק בביקורת על "דואר היום" ותקף גם את "הארץ", בשל הכותרת הסנסציונית מסוף ספטמבר, שהוזכרה לעיל. הצלחת עתונות הסנסציה בארץ ישראל אינה אלא סימפטום, על פי לופבן, לכשלונו של החזון הסוציאליסטי. לדעתו, את מקומה של אוכלוסיה "איכותית", משכילה ובעלת אידיאלים הנוצרת בספרות ובעתונות שכלתנית-מחנכת ולוחמת, תופשת אוכלוסיה זעיר בורגנית, "גלותית", חסרת השכלה וחסרת אידיאלים. אוכלוסיה שחלקה הגדול מורכב מאנשי העלייה הרביעית שבאו זה מקרוב, ומאנשי "היישוב הישן", שעדיין לא השתחררו מתפישת הגיטו.

"דואר היום", עתון הסנסציה הארץ ישראלי, נתפש כמשרת את האינטרסים של הקפיטליזם המתחזק בארץ. הוא משמש כאמצעי ל"טיוח" ולהסתרת קונפליקטים מעמדיים ולהסתת תשומת הלב לעבר עולם הדוניסטי של חיי שעשוע וניהיליזם. עולם הנע בין טרגדיות סוחטות דמעות להצלחות כבירות, עולם סכמטי של שחור ולבן שאין בו מקום לגוני ביניים, לתיאור ולניתוח ריאליסטי של המציאות הכלכלית, החברתית והפוליטית בארץ.³⁰

העברת "דואר היום" לידי ז'בוטינסקי

מדוע אפוא החליט בן אב"י, בשיא הצלחתו, להעביר את "דואר היום" לידי המפלגה הרוויזיוניסטית? בן אב"י לא היה רוויזיוניסט אלא השתייך לקבוצת "בני בנימין", אירגון הפוליטי של בני המושבות הגדולות, ושימש כסגן נשיאה. גם יחסו לחברי התנועה הרוויזיוניסטית בארץ היה צונן למדי, וכבר בתחילת אוקטובר 1926 הוא טרח להסביר במאמר ארוך את השוני בין גדולת ז'בוטינסקי לקטנות קומתם של אנשיו בארץ.³¹

בזכרונותיו, שנכתבו בסוף 1942, טען בן אב"י שהסיבה המרכזית להעברת העתון היתה הערצתו לז'בוטינסקי. וכך כתב:

[היינו] מלאים חיבה והערצה רגשית ליוזב הגדול, יוצר הלגיון העברי בימי מלחמת הראשונה, יוצר הסתדרות הציונים הרוויזיוניסטים וארגון הנוער בית"ר. בשרדו הצבאי שבו היה אוהב להופיע בפני אלפי מעריציו, בעיניו המעמיקות להינעץ – מבעד למשקפיו המבריקים – עמוק עמוק בלבות רואיו, בשפתיו הבולטות אולי קצת יותר מן המידה, בסנטר המרובע והמוקד – עשה עלי רושם רב.³²

נראה אפוא שיש אמת מסוימת בטענת בן אב"י. כאמור, מאז תחילת שנות ה-20 היה "דואר היום" מלא בדברי הערצה לז'בוטינסקי, שהתגברו לאחר הגעתו לארץ באוקטובר 1928.

תפישתו המדינית של בן אב"י הצטיינה מאז ומעולם במימד משיחי-דרמטי. בתפישה זו יש מקום מרכזי לגיבור שיגאל את העם ממצבו הבזוי ויאפשר לו להקים מדינה ריבונית. הערצת המדינאי-הגיבור-הגואל מילאה כנראה תפקיד במערך השיקולים שהובילו את בן אב"י להעביר לז'בוטינסקי את

עתונו.

בן אב"י מספר בזכרונותיו, שמיד לאחר הגיעו ארצה יצר עמו ז'בוטינסקי קשר והציע לו להשתתף בעריכת העתון. בן אב"י מעיד על פגישה שהתקיימה בבית הדפוס של "דואר היום" בירושלים, בנוכחות שותפו זלמן וייט וכמה מעובדי הדפוס. במהלך פגישה זו, שתאריכה אינו מצוין, הסכים בן אב"י, לדבריו בלא שיהרהר בנושא קודם לכן, להעביר את "דואר היום" לאלתר לידי ז'בוטינסקי. לפי גירסתו, ז'בוטינסקי ביקש לערוך הסכם כתוב, אולם בן אב"י שיסע אותו באמרו: "אני בוחר להעביר את העתון לידי אדוני לשנה או שנתיים – אבל רק לו ולא למפלגה הרוויזיוניסטית, וייט [זלמן וייט] ואנוכי נהיה המו"לים ואדוני ישמש כעורכו הראשי, והרשות בידו כמוזן לפרסם בו את מאמריו הרוויזיוניסטים, אך העתון ישאר במה תופשית לישוב כולו, עם הדגשה מיוחדת על נטייתו לבני הארץ כפי שהיה בימי עורכותי."³³ שכטמן, הביוגרף של ז'בוטינסקי, מציג בספרו גירסה שונה במקצת להשתלשלות הדברים. לפיו, היו אלה בן אב"י וייט שפנו לז'בוטינסקי וביקשו ממנו להצטרף למערכת. בעקבות פנייה זו מינה ז'בוטינסקי את ידידו שלמה גפשיין לשאת ולתת עימם בשמו.³⁴

ב-22 בנובמבר 1928 כתב ז'בוטינסקי לשכטמן שהוא ניגש בו ביום לתתם על הסכם קבלת "דואר היום". במכתב הסביר ז'בוטינסקי שהוא עומד להיות עורך ראשי ובעל החלטה בלעדית בנושא הרכב המערכת, והמו"ל יעביר לו 175 לירות ארץ ישראליות עבור אחזקת המנגנון. תוקף ההסכם לשנתיים, החל ב-1 בדצמבר 1928. לדבריו ז'בוטינסקי, כל המשתתפים הקודמים בעתון יפוטרו, אולם מאמרי בן אב"י ימשיכו להופיע בו ללא צינזור.³⁵

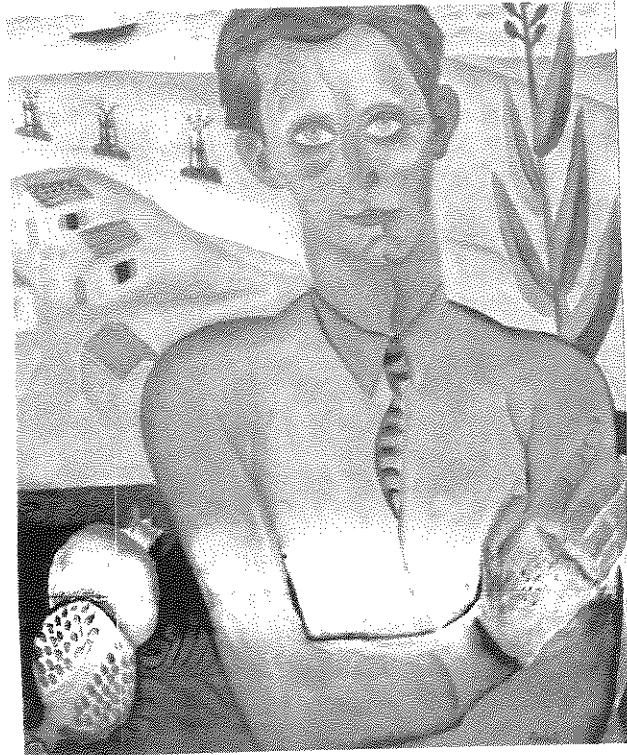
נראה שגירסתו של שכטמן לאופן השתלשלות הפרשה קרובה יותר למציאות, שכן בגיליון הראשון של "דואר היום" בעריכת ז'בוטינסקי מה-2 בדצמבר 1928, הופיעה חליפת מכתבים אוהדת בין בן אב"י לז'בוטינסקי. בן אב"י הצהיר על שמתו להעביר את העריכה לז'בוטינסקי והדגיש שיש למנהיג הרוויזיוניסטי זכות מלאה לקבוע את צורת העתון והקו הפוליטי שלו. ז'בוטינסקי מצידו ציין, שהעתון ימשיך לשמש במה לילידי הארץ וביקש מבן אב"י שלידי הלוגו של העתון תצורף השורה: "נוסד על ידי בן אב"י".

התנחה שבן אב"י העביר את "דואר היום", העתון הנפוץ ביותר בארץ ישראל באותה תקופה, לידי ז'בוטינסקי הינם אין כסף, ואף הסכים להמשיך ולשאת בהוצאות המנהלה, רק בשל הערצתו למנהיג הרוויזיוניסטי, נראית תמוהה. אמנם בן אב"י היה רומנטיקן בעל דפוסי התנהגות בלתי צפויים. המאופיינות בדרמטיות יתר, אולם נראה שהסיבה להעברת העתון היתה מורכבת יותר.

העברה ל"שנה עד שנתיים"

אמנם בסתיו 1928 היה "דואר היום" בשיא הצלחתו, אולם היתה זו הצלחה בערבון מוגבל. למעשה, בן אב"י ידע שיתקשה לשמור על הצלחה זו, בשל חוסר יכולתו להתמיד בעריכה עתונאית, במשרה מלאה לאורך זמן. מאז התל בן אב"י לעסוק בעתונות חזר דפוס זה על עצמו.

כבר ב-1909, בשיא הצלחתו של עתון הסנסציה הראשון שלו ("הצבי"), שהפך את כן ל"האור", נטש בן אב"י את המערכת על רקע משבר רומנטי

ז'בוטינסקי (מימין) היה אמנם העורך הראשי, אך בפועל ערכו את העתון כמה מתלמידיו הנאמנים, שהבולט ביניהם היה אורי צבי גרינברג (כאן, בציור של ראובן)

חיכוכים בין בן אבי למערכת

נראה שבימים הראשונים, בתחילת דצמבר 1928, זכה "דואר היום" הרוויזיוניסטי לתפוצה רחבה. שכטמן מספר, שקיבל ב-5 בדצמבר 1928 מכתב מז'בוטינסקי בו צוין שהעתון ממשיך להימכר היטב למרות שינוי נוסח העריכה. כך נמכר הגיליון הראשון, מה-2 בדצמבר, בתל אביב בלבד ב-1,750 עותקים, והשני ב-1,850 וכך גם הגיליון השלישי.⁴¹

אולם נראה שבסוף דצמבר החלה תפוצת העתון לרדת. עובדה שגרמה לחיכוכים בין הנהלת חברת "הסולל", בראשות בן אבי וולמן וייט, ששימשה כמו"ל העתון, לבין המערכת הרוויזיוניסטית. שני הצדדים ניסו לשמור על הרושם כאילו הכל מתנהל על מי מנוחות. כך לדוגמה, לאחר פירסום "דבר" על חיכוכים בין בן אבי לז'בוטינסקי, מיהר "דואר היום", בגיליונו מ-4 בינואר 1929, לשלול ידיעה זו. המערכת הכחישה את הידיעה כאילו התוזה עם בן אבי תקף כל עוד עולה תפוצת העתון, וטענה שמאז דצמבר 1928 עלתה התפוצה בהדרגה. באותו עמוד מופיע גם מכתב חתום על ידי בן אבי וולמן וייט, המבהירים שיחסיהם עם המערכת הרוויזיוניסטית מצויינים ומצב המכירות איתן, במכתב מאשימים התותמים את "דבר" בניסיון להטעות את דעת הקהל מסיבות פוליטיות.⁴²

אולם למרות הכחשה זו, נראה שיחסי העבודה בין המו"ל למערכת הרוויזיוניסטית לא היו תקינים כלל וכלל. בן אבי מספר בזכרונותיו

והפקיד את השטח לידי עורכי העתון המתחרה, "החרות", שאימץ את שיטות העריכה של בן אבי ואף גבר עליו.³⁶ צורת התנהגות זו חזרה על עצמה בעתון "דואר היום", כאשר בשיא הצלחת העתון בסוף 1923 עזב בן אבי את הארץ כדי לפעול עבור קבוצת ברנדייס בארצות הברית. הדבר חזר על עצמו גם ב-1926.³⁷

בן אבי הצטיין בהפחת רוח חיים בעתוניו, אולם לא יכול היה להתמיד ולשמר את הצלחת העתון. לפיכך סבר בשלהי 1928, שעם העברת העריכה לז'בוטינסקי, אישיות בעלת ניסיון עתונאי רב וקהל מעריצים גדול בקרב האוכלוסיה העירונית בארץ, תישמר תנופת ההצלחה של העתון, שימשיך לצמוח ולרחיב את מעגל קוראיו.

בזכרונותיו יש משום הודאה בקיומו של גורם זה. בן אבי מציין שם, שהכניס לחוזה סעיף הקובע שהעתון יוחזר לידי "כעבור שנה או שנתיים", עם מספר כפול של מנויים וקונים.³⁸

העברת "דואר היום" לידי ז'בוטינסקי לא מנעה מבן אבי להמשיך ולהביע את דעותיו בענייני השעה. על פי ההסכם עם ז'בוטינסקי, התחייב "דואר היום" לפרסם שני מאמרים בחודש מפרי עטו, תמורת תשלום.³⁹ במקביל, ודיוע בן אבי שהוא נוטל לידי את העריכה בפועל של עתונו בשפה אנגלית, ה-"Palestine Weekly", והוא אף עומד לצרף לעתון זה מוספים עברית.⁴⁰

ז'בוטינסקי ואמונתו בהסכם הג'נטלמני ביניהם, הוא נעתר והסכים לעמוד בהבטחתו.⁴³ הסכום בין בן אבי לעוזרי ז'בוטינסקי, ובעיקר עם יהושע השל ייבין, ששימש כעורך האחראי של העתון, הלך והתרחף בתחילת 1929. על פי ההסכם המקורי התחייבה המערכת הרוויזיוניסטית לפרסם, תמורת תשלום, שניים ממאמרי בן אבי לחודש. אולם בן אבי טען שהסכם זה קיים בצורה חלקית. לדבריו, שולם לו רק תמורת מאמר אחד ובמקביל החלה המערכת לנסות לצנזר את מאמריו.⁴⁴

שהיכסוך החל כבר בסוף נובמבר 1928. באותה תקופה הופיעו במערכת אנשיו של ז'בוטינסקי: ייבין, גפשטיין ובן חורין, וביקשו ללמוד מבן אבי את טכניקות הכיתור והעימוד שלו. למחרת החלו כבר "לייעץ" לו כיצד לסדר את העמודים הפנימיים ותוך כדי כך הכניסו לעתון הודעות של המפלגה הרוויזיוניסטית. בן אבי, הטוען כאמור בזכרונותיו שכלל לא התכוון לאפשר את הפיכת "דואר היום" לעתון מפלגתי, האשים את עוזרי ז'בוטינסקי שכפו עליו בדרכי מרמה את שינוי פני העתון בניגוד לרצונו. לדבריו, הוא ניסה כבר בסוף נובמבר לחזור בו מההסכם אבל בעקבות לחצו האישי של

ד א ד ה פ י ק ם

אליעזר בן יהודה היה אומר: דבר עברית והעברית

העורך הראשי: ז'בוטינסקי

המנהל: ז' ווייס

נדפס בדפוס "ה ס ו ל ל"

הסולל: שותפות הסולל, ירושלים.

הלוגו בתקופת עריכתו של ז'בוטינסקי. החברה המוציאה לאור, "שותפות הסולל", המשיכה לנהל את העתון

המס' 2 ס"ל

הוספה לה, פלשתין ויקרי" גליון 487 • 15.9.29

פסגת הברברות

(מכתב גלוי שני לנציב העליון)

אשר זו מופיעים בו ענינים ומשלים אשרים שלא נכללו במסגרת המידע, אשמתי יקלתי (לשטן בולשביק והשנינו שיער) וליריין משהל זה להספק ובמאמץ אה משהל ושותפתם על מדינת השמחה לשימי אשר ול פרנסתם עבודתם בידה מופתם הנהגו בו כבוד ועשי אלים - משהל וברכות את אלהי שכן למה ויחשב כל אדם ומכל לשון. קח לי ברשותי שיהי כמיים ולא כמקדשים שיהי עובד אלילים ויחזק למען בני מלי" -

היה מליש סיד רון ג'נטלמן
כשעברתי לה מ את מכתבי הגלוי הראשון לפני כשבועים ימים בשם יטיבתי - והג מ היה אז לשעבר אה כל עתה אהין משהל האילי אשר הנהגו ערבותם בידה משהל על ידי משהל וקום - זה עברתי משהל כי במשהל כלים אהין משהל

בעתונו באנגלית, PALESTINE WEEKLY, מצא בן אבי תחליף זמני לדואר היום

- עמ' 157-158.
10. דואר היום, 26 בספטמבר 1920; דרורי, שם, עמ' 143; בן אביי, שם, עמ' 399-398.
 11. בן אביי הירבה בנסיעות, וראו איזכורים בספרו הנ"ל, עמ' 388-392, 403-410, 435-438, 465-475.
 12. עתונות ההמון המודרנית הנמכרת בפרוסות, ראשיתה בתקופת המהפכה הצרפתית. וראו מאמרנו, "המהפכה ולידת עתונות ההמון", זמנים, 30-31 (1989), עמ' 82-91. בן אביי הויל את מחיר עתונו כבר בתקופה העות'מאנית. וראו: בן אביי, עמ' 201.
 13. דואר היום, 17 בספטמבר 1928.
 14. שם, 21 בספטמבר 1928.
 15. שם, 26 בספטמבר 1928.
 16. שם, 28 בספטמבר 1928.
 17. שם, 28 ו-30 בספטמבר 1928.
 18. בן אביי, עמ' 414-419.
 19. שם, 25 בספטמבר 1928.
 20. יש כאן שתי הגזמות: מספר יהודי ארץ ישראל היה לא יותר מ-160 אלף, ואף מספר היהודים בעולם מופרז ב-20°25 אחוזים.
 21. וינריט – לא ברור במי מדובר. קיש – הכוונה לפרדריק קיש, ראש המחלקה המדינית של ההנהלה הציונית בירושלים.
 22. "דואר היום", 26 בספטמבר 1928.
 23. שם, 27 בספטמבר 1928.
 24. בן אביי, עמ' 510-511. ראו גם את דבריו מ-1937 באיגרת וידוי לידידיו, שהודפסה מחדש בזכרונותיו, שם, עמ' 519-525.
 25. הארץ, "מהפכה עתונית", 28 בספטמבר 1928. וראו גם את תשובת בן אביי בזכרונותיו, שם, עמ' 506-507.
 26. מ. מדיני, "מיוחד לדואר היום", כתובים, 3 בנובמבר 1926.
 27. א. קיסרי, "מנקודת מבטי", "דואר היום", 4 באוקטובר 1928.
 28. י. לופבן, "קומפלקס דואר היום", הפועל הצעיר, 22, 28 באוקטובר 1928.
 29. שם, שם.
 30. שם, שם.
 31. דואר היום, 9 באוקטובר 1926.
 32. בן אביי, עמ' 477-478.
 33. שם, עמ' 480.
 34. שכטמן, עמ' 22.
 35. שם, שם.
 36. בן אביי, עמ' 205-207. לעניין "החרות", שם, עמ' 202.
 37. שם, עמ' 528.
 38. שם, עמ' 483.
 39. שם, שם.
 40. ב' בדצמבר 1928 פירסם בן אביי ב"דואר היום" מכתב פרידה לקוראיו, במכתבו סיפר כי מעתה ואילך יקדיש את עיקר מאמציו ל"פלשתיין וויקלי" (באנגלית), שיהפוך לשבועון מצויר. במסגרת שבועון זה יפיעו מדי שבוע, בימים שלישי ושישי, תוספות בעברית.
 41. שכטמן, עמ' 126.
 42. דואר היום, 4 בינואר 1929.
 43. בן אביי, עמ' 481.
 44. שם, עמ' 483.
 45. שם, עמ' 482-483.
 46. על סיומה של הפרשה והחזרתו של העתון לשליטת בן אביי, בכוח הזרוע, ראו מאמרי, "דואר היום הרוויזיוניסטי", קשר 17 (1995), עמ' 73-86.

בתחילת פברואר 1929 העביר בן אביי למערכת מאמר בן שלושה חלקים שגשא את הכותרת "פלשתינאיות", בו הציג מחדש את רעיון הקנטונים שלו. ייבין וחבריו פירסמו את חלקי המאמר ב"2, 4 ו-6 בפברואר 1929, רק לאחר שכן אביי איים לבטל את החוזה ולהחזיר לרשותו את העתון. העניין הובא לידיעת ז'בוטינסקי וזה כתב לבן אביי, לדבריו, מכתב נזעם בו הודיע לו שלהבא לא יפרסם יותר את מאמריו ללא ביקורת מוקדמת.⁴⁵

בחודשים הראשונים של 1929 נראה היה אפוא לבן אביי שטעה טעות תמורה בכך שהעביר את עתונו לידי ז'בוטינסקי. ירידת תפוצת העתון (בעקבות שינוי נוסח העריכה) והגבלת חופש הפעולה שלו עצמו ב"דואר היום" הכעיטו אותו, אולם נראה ששותפו בחברת "הסולל", זלמן וייט, הצליח לשכנעו ש"דואר היום" בראשות ז'בוטינסקי סופו שיתאושש ויעמוד על רגליו, וכל שנחוץ לו הוא רק זמן כדי להרגיל את קהל הקוראים הוותיק של "דואר היום" לנוסח העריכה החדש. וייט גם הוכיח לבן אביי שהתם על הסכם, שהפרתו תוביל להפסד כספים. לבן אביי לא נותר אלא להמתין בסבלנות למועד פקיעתו של ההסכם בדצמבר 1930 כדי לנסות ולהחזיר את העתון לשליטתו הישירה.⁴⁶

1. י. שכטמן, זאב ז'בוטינסקי פרשת חייו, תל אביב 1959, כרך ב', עמ' 117-122.
2. על "הצפון", ראו ת. מילקוב, "העתונות הרוויזיוניסטית בתקופת המנדט: קווים לדמותה", האומה, כ', 1982, עמ' 234-236; י. קיסטר, "הצפון, המקומון הראשון בארץ", קשר 7 (1990), עמ' 52-56.
3. על יחסה העיוני של עתונות הפועלים אל ז'בוטינסקי, ראו לדוגמה: "דבר", 24 באוגוסט 1926, התקפה של בילינסון על ז'בוטינסקי; "דבר", 23 במאי 1928, התקפה על בית"ר, והתקפות תזוורות וגשנות ב"הפועל הצעיר".
4. ראו התייחסות משה גליקסון בנושא, "הארץ", 28 בספטמבר 1928. וכן "הארץ", 3 באוקטובר 1928. בגיליון זה התפרסם מכתב מתאה על החרמת העתון בשל כתיבתו נגד הרוויזיוניסטים. על המכתב חתמו בין היתר: חיים נתמן ביאליק, י.ד. ברקוביץ, אשר ברש, י.ה. רבניצקי ואחרים.
5. "דואר היום", 5 באוקטובר 1926. וראו גם בגיליונות עתונו האנגלי של בן אביי, ה"Palestine Weekly מאוקטובר 1926, וכן שכטמן, שם, עמ' 66-68.
6. בגיליון "דואר היום" מ'23 בנובמבר 1928 גינה בן אביי את "דבר" ו"הארץ" משום שטענו כשבוע קודם לכן ש"דואר היום" יימכר לרוויזיוניסטים ובן אביי יסע לאמריקה. בן אביי הכחיש את שתי הידיעות וטען שלא מדובר בהעברת בעלות על העתון שכן הנהלתו תישאר בידי שותפות "הסולל". בגיליון "דואר היום" מ'28 בתודעה הבטיח בן אביי "תשובה מחר לבדיות דבר" ו"הארץ" על "דואר היום", ואכן, בגיליון יום המחרת חזר בן אביי וטען שאין הוא נוסע לאמריקה. כן הכחיש שמועה שהופצה על ידי "הארץ" כאילו הוא הבטיח לאיכרי פתח תקוה שהעתון ימשיך לייצג את האינטרסים של בני המושבות.
7. דואר היום, 23 בנובמבר 1928. וכן 26 בנובמבר 1928.
8. איתמר בן אביי, עם שחר עצמאותנו, תל אביב 1961, עמ' 392-396. וראו גם א. אבן חן, "איתמר בן אביי ודואר היום", קשר 1 (1987), עמ' 55-64. לעניין הפיכת "דואר היום" לעתון בוקר, ראו: "דואר היום", 25 בספטמבר 1925.
9. דואר היום, 23 באוקטובר 1923, 23 בנובמבר 1923. וראו גם, י. דרורי, "עמדת 'דואר היום' מהיווסדו ועד סוף 1924", הציונות, מאסף י"ב (1987).